

Список використаних джерел:

1. Кузнiченко С.О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Пiвденноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1-2. С. 32-36.
2. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслiдування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районi проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харкiв, 2018. 263 с.
3. Посiбник зi статтi 15 Конвенції. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf
4. Гловюк І.В. Зміна повноважень керівника органу прокуратури щодо позбавлення свободи особи: новели КПК України. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збiрник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять перші осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 6 жовтня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леонiда Юзькова, 2022. С. 330-331.

Мурзановська Аліна Владиславівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Кузнєцова Людмила Валентинівна

аспірантка кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

У різні історичні періоди проблема уніфікації й диференціації кримінально-процесуальної форми знаходила діаметрально протилежне вирішення як на рівні

законодавства, так і в науці кримінального процесу, а на сьогодні – диференціація кримінально-процесуальної форми набула ознак стійкої об'єктивної тенденції новітнього розвитку кримінального процесуального законодавства України [Доклад.: 1, с. 185-277].

Кримінально-процесуальна діяльність здійснюється виключно у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку, який у теорії кримінального процесу йменується кримінально-процесуальною формою, значення якої важко переоцінити. З методологічної точки зору особливої уваги заслуговує здійснена В.М. Трофіменко аксіологічна характеристика кримінально-процесуальної форми [Див: 1, с. 50-59]. Значення кримінально-процесуальної форми можна зрозуміти також і через визначення наслідків її порушення. Так, порушення кримінально-процесуальної форми має результатом визнання процесуальних дій незаконними і як наслідок – визнання недопустимими доказів або скасування процесуальних рішень у кримінальному провадженні. У судовій практиці склався підхід, за яким не будь-яке порушення вимог кримінального процесуального закону (а відповідно – і процесуальної форми), а лише істотне, тягне скасування процесуального рішення у справі. При цьому слід пам'ятати, що закон передбачає і безумовні підстави як для визнання доказів недопустимим (ст. 87 КПК), так і скасування рішень, наприклад, судових рішень (ст. 412 КПК).

Підкреслимо також, що окремого розгляду потребує розуміння питання щодо проблем співвідношення кримінально-процесуальної форми та формалізму [Див., наприклад: 1, с. 60-73].

Сьогодні особливо актуалізується питання щодо диференціації кримінально-процесуальної форми, яка розглядається як: специфічний спосіб (метод) (глобальна та локальна); спосіб юридичної техніки; певна форма спеціалізації (функціональна та структурна); як принцип тощо [1, с. 185-213; 2, с. 42-45], проте головним при цьому є доведена часом доцільність та корисність диференційованих порядків провадження, а диференціація кримінального

судочинства є «історичною тенденцією, і всі сучасні держави Європи прагнуть її розширення» [2, с. 45-46]. В наші дні в кримінальному судочинстві країн Європи склалися спрощені правила розгляду кримінальних справ. Називають їх по-різному – спрощеним, сумарним, прискореним провадженням і т.п. Їх суть полягає в набагато менш скрупульозному дотриманні правил судочинства: менші вимоги до допустимості доказів, їх дослідження та перевірки, повноти і всебічності, забезпечення права на захист, оформлення прийнятих судом рішень і т.д. [2, с. 46].

В країнах Європи на сьогоднішній момент нормативно закріплені такі форми спрощених правил розгляду кримінальних справ: 1) спрощене провадження у нескладних, очевидних, малозначних кримінальних справах в низці країн відрізняється від прискорених процедур у справах про більш тяжкі злочини і виступає самостійною процедурою. Більшість прискорених процедур, які використовуються в Європі, дозволяють пропустити етап попереднього слідства і призначити судовий процес протягом короткого періоду часу, якщо підозрюваний надав поліції або слідчому під час досудового етапу достовірні показання; 2) особливий тип прискореного провадження – представляти різного роду угоди, в основі яких лежить співпраця обвинуваченого зі слідством; 3) класичні континентальні моделі прискореного провадження, що не належать до сумарного провадження, теж мають свої різновиди [2, с. 47-50].

Чинний КПК також проводить досить широку диференціацію кримінально-процесуальної форми, що спрямовано на створення такої системи кримінально-процесуального провадження, яке б, з одного боку, ефективно виконувало завдання кримінального провадження, а з іншого, не було занадто формалізованим й ускладненим, а передбачало найбільш оптимальний процесуальний порядок кримінального судочинства. В цьому аспекті важливим є розгляд аксіологічних засад та сучасної концепції кримінальних проваджень з урахуванням людиномірності [Див.: 3, с. 387-391] з врахуванням положень щодо аксіології кримінального провадження в цілому [Див.: 4, с. 160-163].

Диференціація кримінально-процесуальної форми за КПК передбачає впровадження особливих порядків кримінального провадження, як ускладнених, так і спрощених. Спрощення або ускладнення процесуальної форми може відбуватися на певних стадіях або в окремих частинах стадії. Так, КПК передбачає особливий ускладнений порядок провадження у суді першої інстанції – провадження в суді присяжних, а також ч. 3 ст. 349 КПК передбачає можливість проведення спрощеної (скороченої) форми судового розгляду.

Крім того, чинний КПК передбачає деякі види окремих проваджень, які не пов'язані із вирішенням основних питань кримінального провадження – розслідування, розгляд та вирішення кримінальних справ, однак вони створюють належні умови для здійснення основного провадження та є похідними від нього. До таких окремих проваджень належать: провадження в слідчого судді з питань віднесених КПК до його компетенції (провадження з вирішення слідчим суддею клопотань слідчого і прокурора про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій); провадження з вирішення слідчим суддею скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора; провадження з вирішення слідчим суддею клопотань сторони захисту про отримання тимчасового доступу до предметів і документів, про залучення експерта для проведення експертизи у кримінальному провадженні тощо); провадження з елементами міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; провадження з відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження.

Також у кримінальному провадженні, попри його явно виражений публічний характер, активно розвиваються та розширюються провадження та процедури, які характеризуються наявністю диспозитивного елемента, де волевиявлення учасника кримінального провадження впливає на його рух та/або форму та вирішення кримінально-правового конфлікту. Специфікою кримінального провадження є те, що консенсуальний елемент, який важливий для вирішення кримінально-правового конфлікту, містять не тільки процедури

альтернативних способів вирішення спорів (АВС), а й суто кримінально-процесуальні процедури, які не є у суворому розумінні альтернативними позасудовими, проте, характеризуються волевиявленням зацікавлених учасників кримінального провадження, яке впливає на вирішення кримінально-правового конфлікту та ініціацію/рух кримінального провадження [Див.: 5, с. 45].

При цьому АВС у кримінальному провадженні також, без сумніву, існує, і спрямоване на розв'язання численних проблем: гуманізації та демократизації правової системи, кримінальної політики; вдосконалення та спрощення кримінального процесу; доступності правосуддя; підвищення рівня довіри та поваги до суду і правоохоронних органів; забезпечення прав і законних інтересів потерпілого та правопорушника; профілактики злочинності та уникнення подальшої криміналізації осіб, які вчинили злочин у місцях позбавлення волі; відновлення позитивних міжособистісних відносин у громаді тощо [6, с. 29].

Тому цілком слушним є пропозиція щодо можливості виділити систему проваджень, яка включатиме як АВС, так і провадження, які мають елементи консенсуальності, проте, не є альтернативними позасудовими. Можливість такого поєднання, як підкреслює І.В. Гловюк [5, с. 46], пов'язана із тим, що об'єднуючою детермінантою є вплив волевиявленням зацікавлених учасників кримінального провадження (як владних, так і некладних) на вирішення кримінально-правового конфлікту та ініціацію/рух кримінального провадження. До таких консенсуальних проваджень І.В. Гловюк відносить: провадження на підставі угод; провадження щодо звільнення від кримінальної відповідальності; провадження у формі приватного обвинувачення; спрощене судове провадження щодо кримінальних проступків; скорочене дослідження доказів у судовому розгляді (ч. 3 ст. 34 КПК); видача особи (екстрадиція) у спрощеному порядку [5, с. 46], з чим цілком можна погодитись, адже існує і дещо інше розуміння поняття «консенсуальне провадження» та їх видів [Див., наприклад: 7, с. 81].

Підсумовуючи, підкреслимо, що диференціація кримінально-процесуальної форми має велике значення та дозволяє забезпечити потрібну ефективність

кримінального судочинства за умови допустимої процесуальної економії та належної охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінально-процесуальній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. 304 с.
2. Юрчишин В.Д. Диференціація кримінального процесу у країнах Європи. *Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.] ; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна.* Харків : Право, 2018. С. 41-51.
3. Хабло О.Ю., Максименко О.В., Кубарева О.В. Аксіологічні засади кримінального провадження при дотриманні балансу державних та приватних інтересів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 4. С. 387-391. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/93.pdf
4. Дуфенюк О.М. Аксіологія кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2014. № 3. С. 160-163. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2014/45.pdf
5. Гловюк І.В. Проблемні питання розвитку курсів кримінально-процесуального циклу у аспекті дії стандарту другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право». *Scientific and pedagogic internship «Modern approaches to the organization of the educational process for law students» : Internship proceedings, August 24 – October 2, 2020.* Frankfurt an der Oder : Izdenvnieciba “Baltija Publishing”, 2020. P. 44-47.
6. Альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні / Волкотруб С.Г., Крушинський С.А., Луцик В.В. та ін.; під ред. У. Гелльманна, В.В. Луцика. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. 204 с.

7. Слінько Д.С. Консенсуальне провадження у кримінальному процесі. *Форум права*. 2008. № 1. С. 378-381. URL: <https://cutt.ly/Q1WhkGj>